

Michał Szczyszek

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

 <https://orcid.org/0000-0002-0253-7296>

szczysze@amu.edu.pl

Aksjologiczne pozycjonowanie KOBIEITY i MEŹCZYZNY w listach pasterskich Episkopatu Polski w XXI wieku

Streszczenie. Listy pasterskie Episkopatu Polski to jedna z form komunikacji Kościoła katolickiego ze społeczeństwem. Są to teksty przeznaczone do odczytania podczas nabożeństw. Zatem w tej perspektywie wyznaczają uznawane przez tę instytucję wartości i ich hierarchię. W artykule przedstawię wyniki analiz pojęć wyrażanych leksemami KOBIEITA, MEŹCZYZNA (i ich synonimami) w listach. Omówię, jak KOBIEITY i MEŹCZYŹNI są obrazowani językowo, jakiego pozycjonowania językowo-aksjologicznego dokonuje się w tych tekstach, jaka jest frekwencja wyrazów tekstowych realizujących te dwa pojęcia, czyli – jaką wartość KOBIEITOM i MEŹCZYZNOM przypisuje Kościół. Punktem wyjścia rozważań jest wypowiedź ks. Bonieckiego z wywiadu Anny Goc dla Wydawnictwa Znak: „Obraz Kościoła tworzył się w ciągu stuleci. Seminaria, związki księdza z diecezją, częsta, choćby wielkanocna spowiedź, finansowanie i w ogóle utrzymanie kościoła, stosunek do osób bez sakramentalnego ślubu, niewolnictwo, układ klasowy społeczeństwa, miejsce kobiety w rodzinie i społeczności itd. – to wszystko ewoluowało, a ewolucja ta miała ściśle związki z układami sił w samym Kościele”. Istotnym pytaniem jest tu zatem to, jak w tym typie w dyskursu instytucjonalnego przeprowadzane jest wartościowanie i jaka strategia aksjologiczno-emotywna buduje obraz KOBIEIT i MEŹCZYZYN. Kolejnym ważnym zagadnieniem jest to, jak owa (rekonstruowana) wizja instytucjonalna koreluje z kategoryzowaniem i wartościowaniem tych pojęć w polszczyźnie w XXI wieku.

Słowa kluczowe: analiza leksykalno-frekwencyjna, cyfrowe narzędzia w językoznawstwie, językowy obraz KOBIEITY i MEŹCZYZNY w polskim Kościele katolickim, korpus listów pasterskich Episkopatu Polski

Axiological positioning of WOMEN and MEN in the pastoral letters of the Polish Episcopate in the 21st century

Summary. The pastoral letters of the Polish Episcopate are one form of communication between the Catholic Church and society. These are texts intended to be read during

worship services. Thus, in this perspective, they determine the institution's recognized values and their hierarchy. In this paper I will present the results of analyses of the concepts expressed by the lexemes WOMAN, MAN (and their synonyms) in the Letters. I will discuss how WOMEN and MEN are depicted linguistically, what linguistic-axiological positioning is done in these texts, what is the frequency of textual expressions realizing these two concepts, that is – what value the Church assigns to WOMEN and MEN. Fr. Boniecki's statement from Anna Goc's interview with Znak Publishing House is the starting point for the consideration: "The image of the church was formed over the centuries. Seminaries, the relationship of the priest to the diocese, the frequent, even Easter confession, the financing and maintenance of the church in general, the attitude to those without sacramental marriage, slavery, the class system of society, the place of women in the family and community, etc. – all this evolved, and this evolution had close ties to the balance of power within the Church itself." The important question here, then, is how valuation is carried out in this type in institutional discourse and what axiological-emotive strategy builds the image of WOMEN and MEN. Another important issue is how this (reconstructed) institutional vision correlates with the categorization and valuation of these terms in 21st century Polish.

Keywords: lexical-frequency analysis, digital tools in linguistics, linguistic image of WOMEN and MEN in the Polish Catholic Church, corpus of Pastoral Letters of the Episcopate of Poland

Wstęp

W artykule przedstawiam wyniki analiz leksykalno-frekwencyjnych, semantycznych oraz związanych z nacechowaniem emocjonalnym i strukturą tematyczną listów pasterskich Episkopatu Polski z XXI wieku. Listy pasterskie to jedna z form komunikacji Kościoła katolickiego ze społeczeństwem. Są to teksty przeznaczone do odczytania podczas nabożeństw. Zatem w tej perspektywie wyznaczają uznawane przez tę instytucję wartości i ich hierarchie.

Skupiłem się na analizie pojęć wyrażanych leksemami KOBIEȚA, MEŹCZYŻNA (i ich synonimami) w listach. Omawiam, jak KOBIEȚY i MEŹCZYŹNI są obrazowani językowo, jakiego pozycjonowania językowo-aksjologicznego dokonuje się w tych tekstach, jaka jest frekwencja wyrazów tekstowych realizujących te dwa pojęcia, czyli – jaką wartość KOBIEȚOM i MEŹCZYŹNOM przypisuje Kościół. Punktem wyjścia rozważań jest wypowiedź ks. Adama Bonieckiego z wywiadu Anny Goc dla Wydawnictwa Znak:

Obraz Kościoła tworzył się w ciągu stuleci. Seminaria, związki księdza z diecezją, częsta, choćby wielkanocna spowiedź, finansowanie i w ogóle utrzymanie kościoła, stosunek do osób bez sakramentalnego ślubu, niewolnictwo, układ klasowy społeczeństwa, miejsce kobiety w rodzinie i społeczności itd. – to wszystko ewoluowało, a ewolucja ta miała ściśle związki z układami sił w samym Kościele. (<https://www.onet.pl/styl-zycia/wydawnictwo-znak/ks-adam-boniecki-do-wszystkich-zawiedzionych-kosciolem/jgms9dh,30bc1058>, dostęp: 26.03.2024).

Istotnym pytaniem jest tu zatem to, jak w tym typie w dyskursu instytucjonalnego przeprowadzane jest wartościowanie i jaka strategia aksjologiczno-emotywna buduje obraz KOBIECY i MEŻCZYZNY – jak to zależy „od układu sił w samym Kościele”. Kolejnym ważnym zagadnieniem jest to, jak ta (rekonstruowana) wizja instytucjonalna koreluje z kategoryzowaniem i wartościowaniem tych pojęć w polszczyźnie w XXI wieku. Czyli – jaką wartość KOBIECYM i MEŻCZYZNYM przypisuje Kościół katolicki w Polsce. Porównuję także obraz KOBIECY I MEŻCZYZNY wyłaniający się z listów (na podstawie stworzonego korpusu) z obrazem wyłaniającym się z dyskursu społecznego (na podstawie korpusów referencyjnych – zob. poniżej).

Należy też dodać, że rekonstrukcja i badanie wizji różnych pojęć w różnych dyskursach społecznych – zarówno w izolacji, jak i porównawczo (i to w odniesieniu do samych pojęć, jak i dyskursów) – jest jednym z istotnych czynników wpływających na rozwój tego nurtu badawczego we współczesnej lingwistyce wspieranej coraz częściej, co nie pozostaje bez znaczenia, możliwościami analiz korpusowo-cyfrowych. Jest to więc istotny protopowód podjęcia się przede mnie analizy obrazu tych dwóch ważnych postaci *homo sapiens* – KOBIECY i MEŻCZYZNY – w jednym z wyrazistszych dyskursów społecznych: w dyskursie Kościoła katolickiego w Polsce ze wspólnotą wiernych (tu: za pośrednictwem listów pasterskich Episkopatu Polski). Co prawda literatura poświęcona – z jednej strony – analizie dyskursu (zob. np. Rutkowski, Skowronek 2020) i – z drugiej strony – językowemu obrazowi świata i jego poszczególnym elementom (w tym: w dyskursie Kościoła katolickiego w Polsce – zob. np. Skowronek 2006; Skowronek 2007) jest już niemała, to moim zdaniem warto podjąć kolejny trud badawczy i korzystając cyfrowych narzędzi analizy lingwistycznej, zbadać (czasem ponownie) dane zjawisko. Warto zauważyć, że dzięki rozwojowi humanistyki cyfrowej – procesowi nabierającemu tempa i zwolenników, a w konsekwencji: zdaje się nieodwracalnemu – lingwistyka zarówno ma szansę zbliżyć się, jak i rzeczywiście się zbliża do nauk ścisłych i eksperymentalnych. W ramach tych nauk nierzadko zdarza się, że w dwóch lub kilku niezależnych laboratoriach prowadzi się niezależnie podobne i/ lub niekiedy identyczne badania/ eksperymenty, a ich wyniki albo wzajemnie się potwierdzają, albo jeden rezultat wyklucza (anihiluje) drugi. Wydaje się zatem, że taka perspektywa metodologiczna czy proceduralna (w sensie: procedur badawczych) jest przyszłością (raczej nieodległą) także i dla lingwistyki. Zatem przyjrzenie się za pomocą „mikroskopu” (tu: za pomocą narzędzi lingwistyki cyfrowej) wizjom KOBIECY i MEŻCZYZNY w listach pasterskich Episkopatu Polski z XXI w. jest kolejnym protopowodem, dla którego podjąłem się tego wyzwania badawczego. Z innej strony – analiza dyskursu Kościoła katolickiego w Polsce wydaje się również nigdy niewystarczająca i w tym sensie istotna też i społecznie.

1. Cele badawcze, tezy, metody, narzędzia, korpusy językowe

Celem, jako sobie stawiam, pisząc ten artykuł, jest opis wyłaniającego się z listów Episkopatu Polski z XXI w. obrazu KOBIEITY i MEŻCZYZNY, a więc w konsekwencji rekonstrukcja wizji KOBIEITY i MEŻCZYZNY tkwiącej w świadomości zbiorowej członków polskiego episkopatu. Podstawowym założeniem dla tego tekstu jest to, że wspólnota komunikatywna (w ujęciu L. Zabrockiego (1963), z doprecyzowaniem S. Borawskiego (2005)) – tu: katolicka wspólnota komunikatywna w Polsce – jako wspólnota wypracowała i kultywuje określoną wizję KOBIEITY i MEŻCZYZNY (tu odwołuję się do koncepcji Bartmińskiego (2006)).

Tezy, jakie sobie stawiam, są poniekąd motywowane właśnie przytoczoną powyżej wypowiedzią ks. Bonieckiego – traktuję ją jako swoiste „motto”.

Teza 1: Kościół katolicki w XXI wieku tworzy sobie obraz KOBIEITY i MEŻCZYZNY na podstawie „układu sił w samym Kościele”, a więc w wyniku jakiegoś „głosowania” (jak podczas Soboru konstantynopolitańskiego II – zwołanego w 553 r. przez cesarza Bizancjum, Justyniana, podczas którego „uchwalono” m.in. kanoniczną postać Biblii).

Teza 2: Kościół katolicki w XXI w. swoją wizję KOBIEITY i MEŻCZYZNY tworzy w „opozycji” do/ obok/ ponad wizjami obecnymi w innych dyskursach publicznych.

Metody i metodologie, z jakich korzystam w analizach materiału językowego, od dawna są stosowane i usankcjonowane w językoznawstwie, w tym i zwłaszcza w językoznawstwie polonistycznym. W zakresie analiz leksykalnych (leksykalno-leksykograficznych) i semantycznych odwołuję się m. in. do opracowań: Bańko (2001); Grzegorzczkovej (2011); Miodunki (1989), Wierzbickiej (2010). Współcześnie nie sposób nie korzystać ze słowników nie tylko papierowych, ale i elektronicznych np. z *Wielkiego słownika języka polskiego PAN* (zob. Żmigrodzki i in. 2018) (dalej: WSJP PAN). Zasadność badań korpusologicznych opieram na koncepcji B. Lewandowskiej-Tomaszczyk (2009).

Narzędzia cyfrowe wykorzystane do analiz niemałego materiału językowego (por. dane liczbowe poniżej) zostały opracowane przez konsorcjum CLARIN (<https://clarin-pl.eu/>, dostęp: 26.03.2024 r.) i służą do automatycznej analizy, czyli przetwarzania tekstu i języka. Zgromadzony w korpusie listów pasterskich (zob. niżej) materiał poddałem przetwarzaniu za pomocą cyfrowej aparatury:

- WYDŹWIĘK (ANALIZATOR WYDŹWIĘKU) – narzędzie do analizy wydźwięku emocjonalnego (<https://ws.clarin-pl.eu/sentyment>, dostęp: 26.03.2024.; zob. Piasecki, Młynarczyk, Kocoń 2017);
- SENTEMO – narzędzie do wyznaczania sentymentu krótkich fragmentów tekstu (<https://ws.clarin-pl.eu/sentemo>, dostęp: 26.03.2024.; zob. Kocoń, Miłkowski, Zaśko-Zielińska 2019);
- CAT – narzędzie do klasyfikacji tematycznej tekstów (<https://ws.clarin-pl.eu/cat>, dostęp: 26.03.2024.; zob. Walkowiak, Datko, Maciejewski 2019);

- SHOREXTOPIC – narzędzie do modelowania tematycznego tekstów (<https://ws.clarin-pl.eu/shortextopic>, dostęp: 26.03.2024; zob. Walkowiak 2017);
- HATE SPEECH – narzędzie do spersonalizowanego rozpoznawania mowy nienawiści (<https://ws.clarin-pl.eu/hatespeech?en>, dostęp: 26.03.2024; zob. Kanclerz, Figas, Gruza, Kajdanowicz, Kocon, Puchalska, Kazienk 2021).

Korpusy. Na potrzeby tego tekstu stworzyłem z wykorzystaniem Korpusomatu (<https://korpusomat.eu/>, dostęp: 26.03.2024; zob. Saputa, Tomaszewska, Zawadzka-Paluckta, Kieraś, Kobyliński 2023; narzędzia analizy językowej stworzonego w Instytucie Podstaw Informatyki PAN (<https://ipipan.waw.pl/>), minikorpus językowy, na który składają się owe listy pasterskie Episkopatu Polski pobrane ze strony Episkopatu (zob. <https://episkopat.pl/dokumenty/#1455586207642-3be64013-5c40>, dostęp: 26.03.2024). Korpus ten, który dalej nazywam „Korpusem listów pasterskich Episkopatu Polski, XXI w.” (dalej: KEP) składa się obecnie z 127 tekstów, i zawiera 217232 segmentów. Więcej danych XXI-wiecznych Episkopat dotychczas nie opublikowałem.

Jako referencyjne, czyli porównawcze, posłużyły mi następujące ogólnodostępne korpusy języka polskiego notujące słownictwo XX i XXI-wieczne:

- Korpus dyskursu parlamentarnego (dalej: KDP; https://kdp.nlp.ipipan.waw.pl/query_corpus/, dostęp: 26.03.2024; zawierający około 800 mln segmentów; zob. Ogrodniczuk 2018);
- Narodowy Korpus Języka Polskiego (dalej: NKJP; <http://nkjp.pl/>, dostęp: 26.03.2024 r.; zawierający około trzy miliardy segmentów; zob. Przepiórkowski i in. 2012);
- Monco.pl (<http://monco.frazeo.pl/login>, dostęp: 26.03.2024; zawierający około siedem miliardów segmentów; zob. Pęzik 2020).

Korzystałem także ze słowników polszczyzny zamieszczonych w Internecie:

- *Wielkiego słownika języka polskiego PAN* (dalej: WSJP PAN; <https://wsjp.pl/>, dostęp: 26.03.2024);
- *Słownika synonimów* (dalej: SSyn.; <https://www.synonimy.pl>, dostęp: 26.03.2024).

Ekscerpcja materiału z korpusów. Aby przeanalizować ogromny materiał zgromadzony w korpusach należało wykorzystać narzędzia cyfrowe wraz z zastosowaniem określonego (informatycznego) sposobu zapytań. Korzystałem zatem z konkondarserów tych korpusów i/ lub ich wyszukiwarek, stosując zapytanie typu na przykład [base="(kobieta)"], [base="(mężczyzna)"]; bazuję tu zatem na lematach, a nie na formach tekstowych.

2. Analizy materiału

2.1. Kobieta

Omawianie wyników badawczych należy zacząć od ustaleń z zakresu semantyki rzeczownika *kobieta*, opierając się na danych leksykograficznych z WSJP. Według WSJP leksem ten jest obecny w polszczyźnie już w XVI w. – notowany jest w: SPXVI i późniejszych (lub: notujących słownictwo późniejsze). W WSJP odnotowano dwa znaczenia, opracowano kwalifikację tematyczną oraz podano zestaw kolokacji:

- Znaczenie 1. ‘dorosły człowiek płci żeńskiej’.

Kwalifikacja tematyczna: CZŁOWIEK JAKO ISTOTA FIZYCZNA
→ Określenia fizyczności człowieka → płeć

Połączenia: czarnowłosa, jasnowłosa; czterdziestolatnia, dwudziestolatnia, pięćdziesięciolatnia, trzydziestolatnia...; dojrzała, młoda, młodszą, stara, starsza; samotna, wolna, zamężna; gruba, otyła, szczupła; elegancka; najpiękniejsza, piękna, śliczna, urocza; brzydka; przyzwolona, wrażliwa kobieta; kobieta pracująca; lekkich obyczajów, kobieta z dzieckiem, kobieta po przejściach; kobieta w kapeluszu, jakiejś sukience; w ciąży, kobieta i mężczyzna, brzuch, ciało, piersi, twarz, włosy; uśmiech, wygląd; krzyk, płacz kobiety; prawa, równouprawnienie kobiet, kobieta kocha kogoś, rozumie coś, wychowuje dzieci, potrafić, uderzyć, zaatakować, zgwałcić; szanować; zatrudnić/ zatrudniać kobietę, napaść na kobietę.

- Znaczenie 2. *czyjaś* pot. ‘żona lub kochanka’.

Kwalifikacja tematyczna: CZŁOWIEK JAKO ISTOTA FIZYCZNA
→ Budowa i funkcjonowanie ciała ludzkiego → seksualność; CODZIENNE ŻYCIE CZŁOWIEKA → Rodzina → członkowie rodziny

Połączenia: jego, moja kobieta, kobieta jego życia, mieć kobietę; zmieniać kobiety, wrócić do kobiety.

W listach pasterskich Episkopatu Polski realizuje się tylko znaczenie 1.

Poniżej prezentuję dane korpusowe oraz wynik analiz cyfrowych tych danych. Dane z KEP. Znalaziono 71 wyników, częstość względna wystąpień: 3,27 na 10 000 segmentów (czyli 0,327 na 1 000 akapitów). W Tabeli 1. przedstawiam wszystkie odnalezione użycia w KEP leksemu *kobieta*.

Tabela 1. Użycia leksemu *kobieta* w KEP

Lewy kontekst	Słowoforma	Prawy kontekst	Rok
będą respektowały prawo małżeństwa, jako trwałego związku mężczyzny i	kobiety	oraz prawa rodziny, jako podstawowej komórki społeczeństwa. Oczekujemy	2002

z katolicką wizją rodziny. Dopiero w sakramentalnym związku małżeńskim	kobiety	i mężczyzny znajdujemy żywy obraz Bożej miłości. Na rodzinach	2003
. Księga Rodzaju ukazuje nam jedność w różnorodności mężczyzny i	kobiety	: mężczyzna opuszcza ojca swego i matkę swoją i łączy	2003
ten pierwotny plan Boży, co do jedności mężczyzny i	kobiety	, został przyćmiony zatwardziałością serc ludzkich. To właśnie ze	2003
Możemy i powinniśmy zdążyć do Niego, który powiedział	kobiecie	przy studni Jakubowej: „Kto zaś będzie pił wodę	2003
rodziny opartej na małżeństwie, jako trwałym związku mężczyzny i	kobiety	, waga wykształcenia, wolność myśli, słowa oraz głoszania	2004
Rodziny, została gruntownie wpisana w oblubieńczą miłość mężczyzny i	kobiety	, a pośrednio w genealogię wszystkich ludzkich rodzin” (	2006
Bożej, aby z Jej pomocą wykształcić w sobie obraz	kobiety	jako siostry.(46) Chodzi w tym wszystkim	2006
go w istnieniu, Bóg wpisuje w człowieczeństwo mężczyzny i	kobiety	powołanie, a więc zdolność i odpowiedzialność za miłość i	2007
tego świata pozostanie On niezawodnym przewodnikiem każdego mężczyzny i każdej	kobiety	na drodze wierności powołaniu. Trzeba wielkiego ruchu modlitewnego w	2007
naturalnej śmierci, rodzina oparta na trwałym małżeństwie mężczyzny i	kobiety	, prawo – obowiązek rodziców do wychowania dzieci oraz promocja	2007
Szawel niszczył Kościół, wchodząc do domów porwał mężczyzn i	kobiety	i wtrącał do więzienia” – jak o tym czytamy	2008
rewolucji obyczajowej głosi się, że bycie pod względem płci	kobietą	bądź mężczyzną to jedynie wynik ograniczeń kulturowych, z których	2008
ofiary i do budowania prawdziwej i trwałej jedności małżeńskiej między	kobietą	i mężczyzną? Oczywiście, że to wymagająca droga,	2008
bezdolnym; siostry Maryi Niepokalanej, pasterki i pasterzanki ratują	kobiety	oddające się prostytutce: prowadzą dla tych kobiet specjalne domy	2008

Tabela 1. cd.

pasterzanki ratują kobiety oddające się prostytucji: prowadzą dla tych	kobiet	specjalne domy i wdrażają niecodzienny program wychodzenia z tej niewoli	2008
zaślepioną przemocą, w niespokojnych twarzach dzieci, w twarzach	kobiet	znieważanych i poniżanych, w zmęczonych twarzach migrantów, którzy	2008
. Dziełcie z żoną tkliwą troskę o Wasze dzieci.	Kobiety	do końca życia pamiętają, czy mąż towarzyszył im w	2009
śmierci, wielkość i świętość trwałego związku małżeńskiego mężczyzny i	kobiety	, którego owocem jest nowy człowiek, i wreszcie rodzina	2010
Jemu i tylko w Nim pokłada swą ufność. Życie	kobiet	i mężczyzn wybierających drogę życia zakonnego rozwija się w oparciu	2010
marginalizowania czy nawet wyśmiewania małżeństwa jako nierozzerwalnego związku mężczyzny i	kobiety	. W publikacjach książkowych, w popularnych czasopismach, w	2012
modnej ideologii gender, która zaciera różnice pomiędzy mężczyzną i	kobietą	. Nasze rodziny przeżywają zagubienie oraz wątpliwości w odniesieniu do	2012
partnerskich” w miejsce małżeństwa rozumianego jako jedność mężczyzny i	kobiety	. Zbliżający się Dzień Papieski stwarza okazję do zastanowienia się	2012
dar życia, dzięki któremu mężczyzna staje się ojcem a	kobieta	matką (por. Rdz 2,18-24).	2012
por. Rdz 2,18-24). Mężczyzna i	kobieta	złączeni węzłem miłości otwartej na życie tworzą rodzinę – podstawową	2012
. Familiaris consortio 11). Obraz stworzenia mężczyzny i	kobiety	, pochodzący z Księgi Rodzaju, przypomina nam o bardzo	2012
Rodzaju, przypomina nam o bardzo ważnej prawdzie, że	kobieta	i mężczyzna są sobie równi, chociaż różnią się od	2012
tak podzielił się życiem z człowiekiem, że mężczyzna i	kobieta	, w akcie małżeńskim stają się zdolni do przekazywania życia	2012
współpracownikami Boga. W zamyśle Bożym obydwójce, mężczyzna i	kobieta	, mają tę samą ludzką godność. Posiadając odmienną strukturę	2012

Najważniejszym obszarem ukazującym głęboki sens stworzenia człowieka jako mężczyzny i	kobiety	jest małżeństwo, rozumiane od samego początku jako związek dwojga	2012
". Wiąż małżeńska łączy dwoje ludzi, mężczyznę i	kobietę	, jako męża i żonę, stając się jednocześnie podstawą	2012
fakt, że mimo cennych inicjatyw społecznych, wciąż wiele	kobiet	w ciąży spożywa alkohol. Wpływa na to również egoistyczna	2012
ochrzczeni, istnieją ponadto w Kościele osoby: mężczyźni i	kobiety	, którzy przez ślubowanie rad ewangelicznych posłuszeństwa, ubóstwa i	2013
miłość Boga objawiona w Chrystusie nieustannie pociąga rzesze mężczyzn i	kobiet	do dawania Mu radykalnej odpowiedzi. Nie może być ona	2013
GS 48). To Bóg stworzył człowieka mężczyzną i	kobietą	, zaś bycie – w ciele i duszy – mężczyzną	2013
– w ciele i duszy – mężczyzną „dla”	kobiety	i kobietą „dla” mężczyzny uczynił wielkim i niezastąpionym	2013
ciele i duszy – mężczyzną „dla” kobiety i	kobietą	„dla” mężczyzny uczynił wielkim i niezastąpionym darem oraz	2013
siebie w dobrowolny sposób określać: czy jest mężczyzną czy	kobietą	, może też dowolnie wybierać własną orientację seksualną. To	2013
jest de facto poważnym osłabieniem małżeństwa jako wspólnoty mężczyzny i	kobiety	oraz rodziny, na małżeństwie zbudowanej. Spotykamy się z	2013
że nie można społecznie zrównywać małżeństwa będącego wspólnotą mężczyzny i	kobiety	ze związkiem homoseksualnym. W święto Świętej Rodziny zwracamy się	2013
prawdzie o człowieku, który został stworzony jako mężczyzna i	kobieta	na obraz i podobieństwo Boga. Ojcowie synodalni podkreślili,	2014
zawsze i wyłącznie – relacja dwóch osób, mężczyzny i	kobiety	, którzy łączą się ze sobą w jednym i nierozzerwalnym	2015
jeszcze bezinteresownej miłości. Naszą modlitwą powinniśmy ogarnąć te	kobiety	, które z różnych względów zdecydowały się na zabicie swojego	2015

Tabela 1. cd.

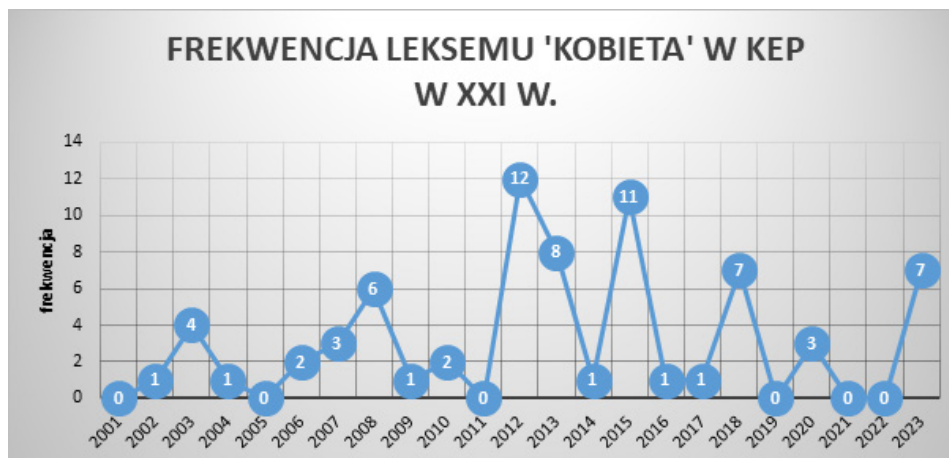
: na rzeszę założycieli i założycielek, świętych mężczyzn i	kobiet	, którzy wybrali Chrystusa, idąc drogą radykalizmu ewangelicznego i	2015
obrazy stanowiące podwaliny pod chrześcijańskie nauczanie o powołaniu mężczyzny i	kobiety	do bycia mężem i żoną, ojcem i matką.	2015
dla mężczyzny. Podczas głębokiego snu Adama, Bóg stwarza	kobietę	. Tradycja żydowska zawarta w Talmudzie twierdzi, że kobieta	2015
kobietę. Tradycja żydowska zawarta w Talmudzie twierdzi, że	kobieta	nie została stworzona ze stóp mężczyzny, by jej nie	2015
uderza w decyzję Najwyższego o powołaniu do istnienia mężczyzny i	kobiety	jako osób równych sobie w godności i jednocześnie wzajemnie siebie	2015
z całą stanowczością zaznaczyć, że przeciwstawianie sobie mężczyzny i	kobiety	oraz ukazywanie ich wzajemnej relacji jako dążenie do dominacji trzeba	2015
m.in. niektóre nurty feministyczne. Szczęście płynące z małżeństwa	kobiety	i mężczyzny, radość z posiadania i wychowywania dzieci w	2015
leczenia niepłodności, gdyż nawet po urodzeniu dziecka tą metodą	kobieta	pozostaje bezpłodna. Człowiek nie powinien przychodzić na świat w	2015
lub wczesnoporonne. Jest ona niezwykle niebezpieczna szczególnie dla młodych	kobiet	ze względu na negatywne skutki zdrowotne mogące wystąpić po jej	2015
– siostry albertynki, które podjęły się opieki nad ubogimi	kobietami	. Istnienie obu zgromadzeń Brat Albert oparł na zasadzie ewangelicznego	2016
mistycznej. Założycielka prezydentki Zofia Czeska tworzy model życia konsekrowanego	kobiet	zaangażowanych aktywnie w życie społeczne, szczególnie na polu edukacji	2017
katolickiej oraz polskości odgrywały polskie rodziny a w sposób szczególny	kobiety	. To one zaszczerpiały kolejnym pokoleniom młodych Polaków miłość do	2018
. Mateusza ta „wielka radość” staje się udziałem	kobiet	, którym anioł oznajmia, że Jezus „zmartwychwstał,	2018
sakramentalny i nierozwalny charakter, jako związku pomiędzy mężczyzną i	kobietą	, potwierdził zaś Jezus w dialogu z faryzeuszami opisanym w	2018

troska o rodzinę opartą na silnym fundamencie miłości mężczyzny i	kobiety	, którzy odkrywają powołanie do macierzyństwa i ojcostwa, otwierając	2018
, jak i obowiązek wychowania dziecka, spoczywają zarówno na	kobiecie	, jak i mężczyźnie. Z jednej strony ojciec nie	2018
że Duch Boży działa w sercu każdego mężczyzny i każdej	kobiety	poprzez uczucia i pragnienia, które wiążą się z ideami	2018
się dziś dość często, chociażby w przypadku mężczyzn i	kobiet	przekonanych wewnętrznie, że pragną podjąć wspólne życie, a	2018
, że Stwórca od początku stworzył ich jako mężczyznę i	kobietę	? (Mt 19, 4)."	2020
jest głęboka potrzeba relacji. Warto przytoczyć przypowieść Jezusa o	kobiecie	, która odnalazła zagubioną drachmę. Z radości zaprosiła przyjaciółki	2020
Łk 15, 9). Spontaniczny odruch serca każe	kobiecie	dzielić radość z innymi. W czasie epidemii wielu z	2020
Zamoyskiej – wybitnej Polki, patriotki, pedagoga, wspaniałej	kobiety	, wiernej żony i oddanej matki, kandydatki na ołtarze	2023
. Miała to być „Szkoła Życia Chrześcijańskiego” dla	kobiet	. Po przejęciu rodzinnych dóbr w Kórniku przez jej syna	2023
, Władysława Zamoyskiego, założyła tam „Szkołę Domowej Pracy	Kobiet	”, częściej zwaną „Zakładem Kórnickim”; pierwszą	2023
młody na strach. Są tam natomiast Maryja i inne	kobiety	. Może nie uciekły, bo nie miały wygórowanych oczekiwań	2023
porażki. Stojąca pod krzyżem wspólnota rodzącego się Kościoła –	kobiety	i Jan – podpowiadają nam, że przejście przez nie	2023
miejscu. Pan umarł. Nie mogą nic zrobić.	Kobiety	czekają z namaszczeniem Jezusowego ciała. Nawet ewentualny powrót uczniów	2023
arbitralne aresztowania, deportacje, niewolnictwo, prostytutka, handel	kobietami	i młodzieżą; a także nie-ludzkie warunki pracy (KDK	2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie KEP

Na poniższym Wykresie 1. przedstawiam chronologiczną frekwencję słowofrom *kobieta* w KEP.

Wykres 1. Frekwencja wyrazu *kobieta* w KEP w latach 2001–2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie KEP

W Tabeli 2. prezentuję zbiorczo synonimy leksyemu *kobieta* i ich realizacje w korpusach: KEP oraz referencyjnych KDP, NKJP, Monco.pl. Szereg synonimiczny ustaliłem wg SSyn. oraz WSJP PAN; w końcowej części Tabeli 2. zamieszczam synonimy kontekstowe z KEP, czyli wyrazy wchodzące w KEP w relacje synonimii z *kobietą*.

Tabela 2. Synonimia leksyemu *kobieta* w KEP oraz w korpusach referencyjnych – informacje frekwencyjne

Synonimy	Korpus KEP (2001-2023)	KDP (2001-2023)	Monco.pl (2010-2023)	NKJP (1947-2010) full corpus
kobietka	0	0	2 665	1 891
kobieciątko	0	0	10	31
kobiecinka	0	0	40	31
kobiecina	0	10	914	711
kobita	0	4	2 410	2 565
pani	11	1 209 364	1 689 987	936 337
niewiasta	7	90	11 844	9 036
dama	0	1066	149 729	54 796
damula	0	0	23	23
damulka	0	0	3 291	158
babka	3	119	29 364	13 779
panna	1	409	140 226	46 834

pannisko		0	0	5	6
jejmość		0	0	139	324
facetka		0	2	355	282
białogłowa		0	1	1 000	810
spódniczka		0	23	8 434	2 996
arch. podn. gołębica		0	7?	1 867	1 099
ewa		0	0	745 269	170 589
ród niewieści		0	0	0	16
kobiałka		0	6 (przedmiot)	5772	1 389
synoni- my kon- tekstowe w KEP	siostra (adresa- tywne)	256	1 719	397 970	89 683
matka (boska)		172	19 027	1 171 568	237 316

Źródło: opracowanie własne na podstawie KEP

W Tabeli 3. prezentuję natomiast listę najczęstszych rzeczowników w KEP i – na tym tle – miejsce rankingowe leksemu *kobieta*.

Tabela 3. Lista frekwencyjna rzeczowników – TOP30 w KEP

Pozycja rangowa w KEP	Leksem	Frekwencja	Uwagi (o użyciu, znaczeniu, funkcji w kep)
1.	życie	1391	
2.	człowiek	1296	generycznie
3.	kościół	1017	
4.	miłość	732	
5.	rok	658	
6.	rodzina	603	
7.	słowo	601	
8.	świat	537	
9.	wiara	533	
10.	dzień	490	
11.	czas	456	
12.	ojciec	451	bóg
13.	serce	438	
14.	duch	357	
15.	droga	355	

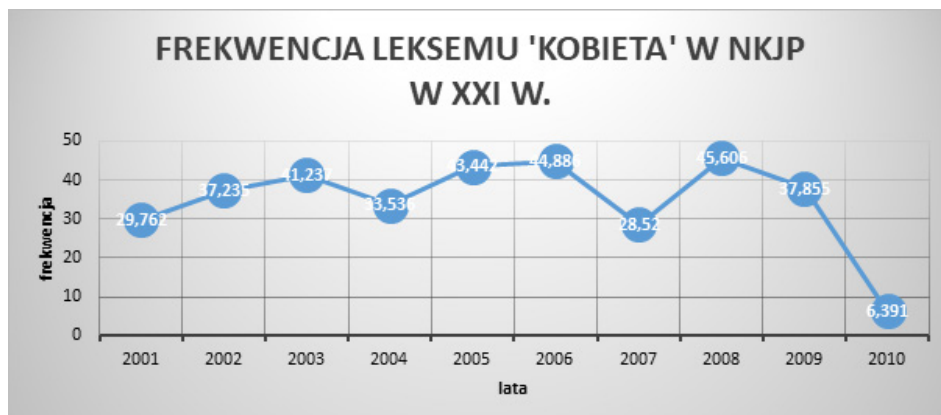
Tabela 3. cd.

16.	osoba	351	generycznie
17.	wspólnota	349	
18.	pan	347	bóg
19.	brat	344	adresatywne; kapłan
20.	modlitwa	343	
21.	dziecko	321	generycznie
22.	prawda	314	
23.	papież	304	
24.	sposób	297	
25.	praca	271	
26.	dar	260	
27.	naród	257	
28.	papież	304	
29.	sposób	297	
30.	praca	271	
	...		
33.	siostra	256	synonim; adresatywne
	...		
49.	matka	172	synonim; boska
	...		
195.	kobieta	71	

Źródło: opracowanie własne na podstawie KEP

Poniżej, na wykresach od drugiego do czwartego przedstawiam chronologię frekwencji realizacji tekstowych leksemu *kobieta* w korpusach referencyjnych, dodając informacje nad każdym wykresem o liczbie realizacji badanego leksemu w zakreślonym okresie.

W NKJP w okresie 2001–2010 znaleziono 430 853 potwierdzeń użycia wyrazu *kobieta*; częstość względna wystąpień: 1103,5 na 10 000 akapitów (czyli 110,35 na 1 000 akapitów).

Wykres 2. Frekwencja wyrazu *kobieta* w NKJP w latach 2001–2010

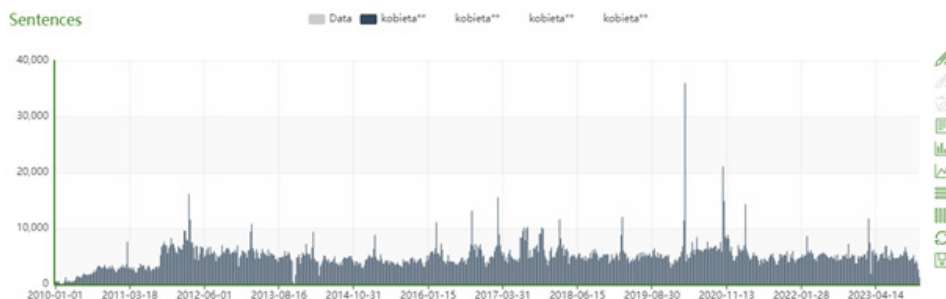
Źródło: NKJP

W Monco.pl w okresie 2010–2023 znaleziono 3 761 483 potwierdzeń użycia wyrazu *kobieta*; częstość względna wystąpień: 5,37 na 10 000 jednostek (czyli 0,537 na 1 000 jednostek).

Dodatkowo należy zauważyć, że są trzy wyraźne piki frekwencyjne:

- pik 1: 13.03.2020;
- pik 2: 23.10.2020;
- pik 3: 5.03.2021.

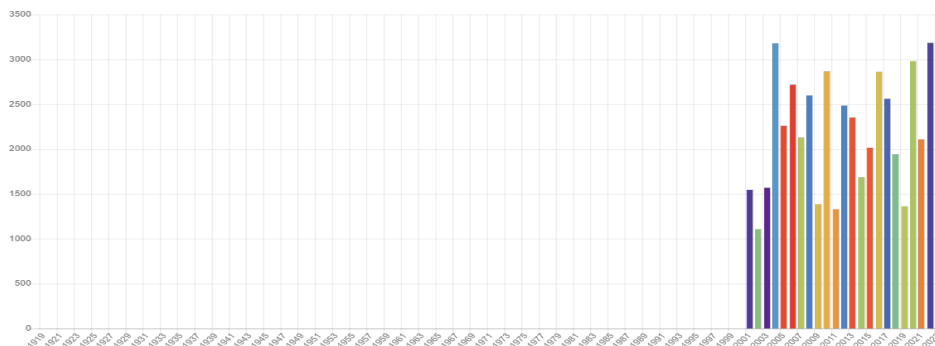
Dla porównania: 22.10.2020 r. Trybunał Konstytucyjny ogłosił wyrok w sprawie dopuszczalności aborcji w Polsce, a 27.01.2021 opublikował uzasadnienie swojego wyroku.

Wykres 3. Frekwencja wyrazu *kobieta* w Monco.pl w latach 2010–2023

Źródło: Monco.pl

W KDP w okresie przedziale 2001–2023 znaleziono 49 324 potwierdzeń użycia wyrazu *kobieta*; częstość względna wystąpień: 1,17 na 10 000 segmentów (czyli 0,117 na 1 000 segmentów).

Wykres 4. Frekwencja wyrazu *kobieta* w KDP w latach 2001–2023

Źródło: KDP

Poniżej przedstawiam wyniki automatycznych analiz materiału językowego z KEP: wyrazu *kobieta* (jego realizacji tekstowych i tekstów, w których się wyraz ten pojawił) przeprowadzonych za pomocą wspomnianych na wstępie narzędzi do automatycznej analizy tekstów. Na wykresach od piątego do ósmego prezentuję wyniki automatycznych analiz (wyjątkiem jest ANALIZATOR WYDŹWIĘKU – zob. niżej).

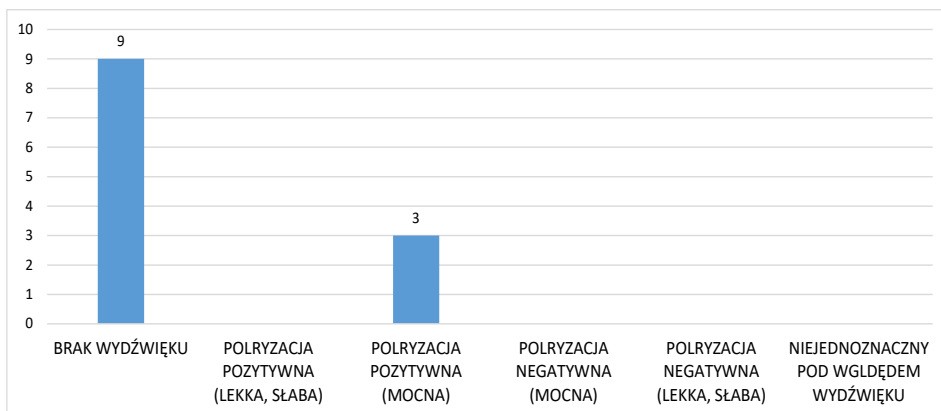
WYDŹWIĘK (ANALIZATOR WYDŹWIĘKU)

Tu wyniki prezentuję w postaci tekstowej:

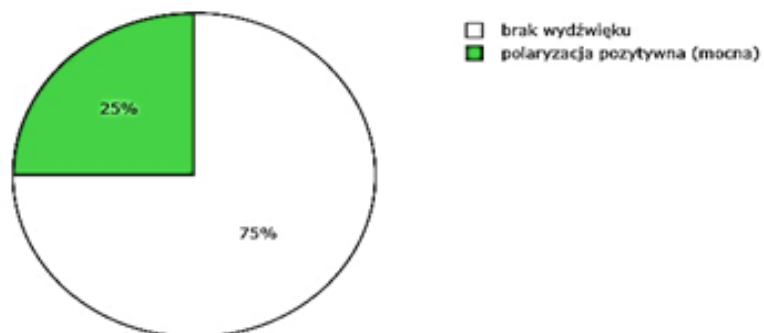
- emocje pozytywne (80 realizacji): radość, zaufanie, cieszenie się na coś oczekiwanego, użyteczność, prawda, wiedza, piękno, szczęście;
- emocje negatywne: (40 realizacji): smutek, złość, strach, wstręt, zaskoczenie czymś nieprzewidywanym, nieużyteczność, krzywda, niewiedza, błąd, nieszczęście.

SENTEMO

Wyniki prezentuję na dwóch poniższych wykresach.

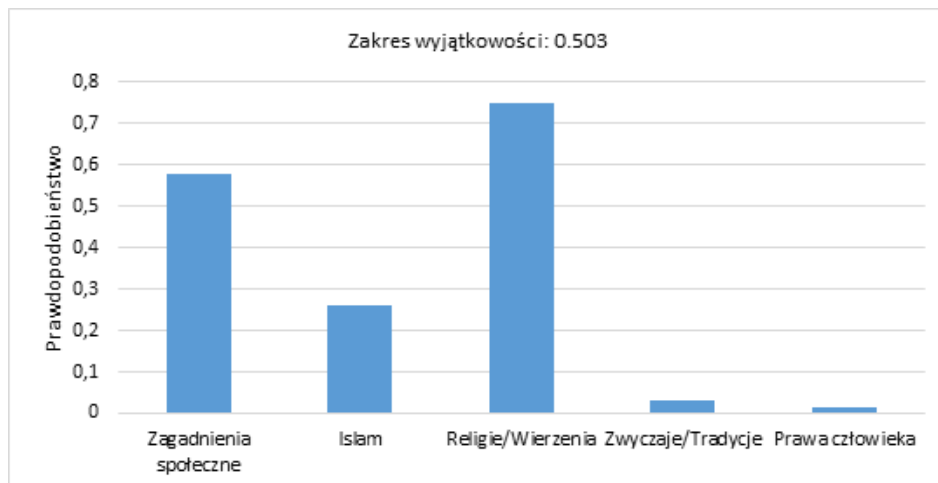
Wykres 5. Histogram wydźwiewku emocjonalnego wyrazu *kobieta* w KEP

Źródło: SENTEMO

Wykres 6. Rozkład wydźwiewku emocjonalnego *kobieta* w KEP

Źródło: SENTEMO

CAT

Wykres 7. Rozkład tematyki tekstów zawierających wyraz *kobieta* w KEP

Źródło: CAT

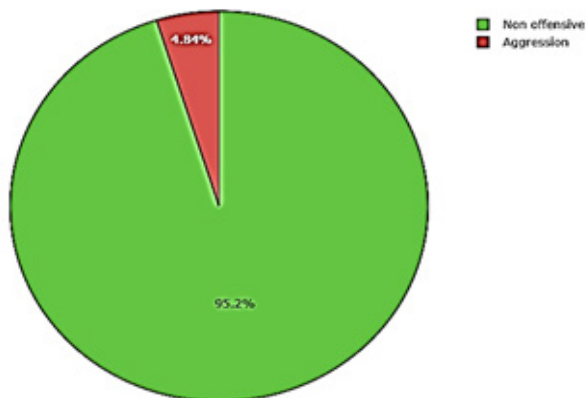
SHOREXTOPIC

Wykres 8. Rozkład tematyki tekstów zawierających wyraz *kobieta* w KEP

Źródło: SHOREXTOPIC

HATE SPEECH

Wykres 9. Rozkład mowy nienawiści tekstów zawierających wyraz *kobieta* w KEP

Źródło: HATE SPEECH

2.2. Mężczyzna

Dane leksykograficzne z WSJP pokazują, że wyraz ten jest notowany w słownikach od XV w. Współcześnie ma dwa znaczenia:

- Znaczenie 1. 'osoba dorosła płci męskiej'
Kwalifikacja tematyczna:
CZŁOWIEK JAKO ISTOTA FIZYCZNA → Określenia fizyczności człowieka → płeć
Połączenia: czterdziestoletni, pięćdziesięcioletni; dojrzały, młodszy, młody, starszy; barczysty, postawny, rosły, tęgi, szczupły, wielki; niski, przystojny, wysoki; lysawy; brodaty, wąsate, zarośnięty; ogolony, nieogolony; silny; pijany mężczyzna; mężczyzna około czterdziestki, około pięćdziesiątki...; mężczyzna z brodą, z wąsami; z fajką, z papierosem; mężczyzna po czterdziestce, po pięćdziesiątce...; mężczyzna w kamizelce, w kapeluszu, w mundurze, w okularach
kobieta i mężczyzna; sylwetka; ideał, wzór mężczyzny; grupka, towarzystwo mężczyzn; moda, pismo, sport dla mężczyzn; palący, pijący, prowadzący samochód mężczyzna rozumieć, uwielbiać, zaczepiać mężczyzn; przyjaźnić się, pracować z mężczyznami

- Znaczenie 2. pot. 'partner, sympatia lub kochanek'
Kwalifikacja tematyczna:
CZŁOWIEK JAKO ISTOTA PSYCHICZNA → Relacje międzyludzkie
→ określenia osób wchodzących w relacje międzyludzkie
Połączenia: pierwszy; mój mężczyzna; mężczyzna czyjegoś życia;
zmieniać mężczyzn.

W listach pasterskich Episkopatu Polski realizuje się tylko znaczenie 1.

Poniżej prezentuję dane korpusowe oraz wynik analiz cyfrowych tych danych.

Dane z KEP. Znalaziono 67 wyników, częstość względna wystąpień: 3,08 na 10 000 wystąpień (czyli 0,308 na 1000 wystąpień). W Tabeli 4. przedstawiam wszystkie odnalezione użycia w KEP leksemu *mężczyzna*.

Tabela 4. Użycia leksemu *mężczyzna* w KEP

Lewy kontekst	Słowoforma	Prawy kontekst	Rok
a także będą respektowały prawo małżeństwa, jako trwałego związku	mężczyzny	i kobiety oraz prawa rodziny, jako podstawowej komórki społeczeństwa	2002
, uznanych przez Kościół. Profesja ta konsekruje życie	mężczyzn	i niewiast, laików i duchownych przebywających w świecie”	2002
wizją rodziny. Dopiero w sakramentalnym związku małżeńskim kobiety i	mężczyzny	znajdujemy żywy obraz Bożej miłości. Na rodzinach chrześcijańskich spoczywa	2003
o jedności. Księga Rodzaju ukazuje nam jedność w różnorodności	mężczyzny	i kobiety: mężczyzna opuszcza ojca swego i matkę swoją	2003
Rodzaju ukazuje nam jedność w różnorodności mężczyzny i kobiety:	mężczyzna	opuszcza ojca swego i matkę swoją i łączy się ze	2003
. Jednak ten pierwotny plan Boży, co do jedności	mężczyzny	i kobiety, został przyćmiony zatwardziałością serc ludzkich. To	2003
centralna rola rodziny opartej na małżeństwie, jako trwałym związku	mężczyzny	i kobiety, waga wykształcenia, wolność myśli, słowa	2004
tajemnica Świętej Rodziny, została gruntownie wpisana w oblubieńczą miłość	mężczyzny	i kobiety, a pośrednio w genealogię wszystkich ludzkich rodzin	2006
Polsce cieszy się obecnością blisko 40 tysięcy osób konsekrowanych:	mężczyzn	i niewiast. Duża ich liczba posługuje poza granicami Polski	2006
ale ze względu na wspólnotę Kościoła. Powołanie kapłańskie wprowadza	mężczyznę	na drogę posługi poprzez przyjęte i realizowane święcenia diakonatu,	2007

nieustannie podtrzymują go w istnieniu, Bóg wpisuje w człowieczeństwo	mężczyzny	i kobiety powołanie, a więc zdolność i odpowiedzialność za	2007
Do końca historii tego świata pozostanie On niezawodnym przewodnikiem każdego	mężczyzny	i każdej kobiety na drodze wierności powołaniu. Trzeba wielkiego	2007
uwzględnią wyjątkową naturę tej wspólnoty osób. Małżeństwo to związek	mężczyzny	i niewiasty, zawierany na całe ich życie, i	2007
pełniący także określone zadania społeczne. Chrystus podkreślił, że	mężczyzna	opuszcza nawet ojca i matkę, aby złączyć się ze	2007
zadaniem jest nieustanne przypominanie, iż tylko tak rozumianą wspólnotę	mężczyzny	i niewiasty wolno nazywać małżeństwem. Żaden inny związek osób	2007
pełni skuteczne i owocne tylko wtedy, gdy niewiasta i	mężczyzna	łączą się związkiem wyłącznym i dożywotnym, podejmowanym we wzajemnej	2007
aż do naturalnej śmierci, rodzina oparta na trwałym małżeństwie	mężczyzny	i kobiety, prawo - obowiązek rodziców do wychowania dzieci	2007
, „Szawel niszczył Kościół, wchodząc do domów porwał	mężczyzn	i kobiety i wtrącał do więzienia” – jak o	2008
głosi się, że bycie pod względem płci kobietą bądź	mężczyzną	to jedynie wynik ograniczeń kulturowych, z których „nowoczesne	2008
do budowania prawdziwej i trwałej jedności małżeńskiej między kobietą i	mężczyzną	? Oczywiście, że to wymagająca droga, ale właśnie	2008
do naturalnej śmierci, wielkość i świętość trwałego związku małżeńskiego	mężczyzny	i kobiety, którego owocem jest nowy człowiek, i	2010
tylko w Nim pokłada swą ufność. Życie kobiet i	mężczyzn	wybijających drogę życia zakonnego rozwija się w oparciu o ten	2010
rodziny, marginalizowania czy nawet wyśmiewania małżeństwa jako nierozrwalnego związku	mężczyzny	i kobiety. W publikacjach książkowych, w popularnych czasopismach	2012
ostatnio bardzo modnej ideologii gender, która zaciera różnice pomiędzy	mężczyzną	i kobietą. Nasze rodziny przeżywają zagubienie oraz wątpliwości w	2012

Tabela 4. cd.

„związków partnerskich” w miejsce małżeństwa rozumianego jako jedność	mężczyzny	i kobiety. Zbliżający się Dzień Papieski stwarza okazję do	2012
dzisiejszej niedzieli ukazuje nam Boga, który stworzył człowieka jako	mężczyznę	i niewiastę przekazując im dar życia, dzięki któremu mężczyzna	2012
mężczyznę i niewiastę przekazując im dar życia, dzięki któremu	mężczyzna	staje się ojcem a kobieta matką (por. Rdz	2012
matką (por. Rdz 2,18-24).	Mężczyzna	i kobieta złączeni węzłem miłości otwartej na życie tworzą rodzinę	2012
(por. Familiaris consortio 11). Obraz stworzenia	mężczyzny	i kobiety, pochodzący z Księgi Rodzaju, przypomina nam	2012
przypomina nam o bardzo ważnej prawdzie, że kobieta i	mężczyzna	są sobie równi, chociaż różnią się od siebie swoim	2012
jeszcze jedną bardzo ważną sprawę: Bóg stwarzając człowieka jako	mężczyznę	i niewiastę obdarzył ich różnicą płci, które wzajemnie się	2012
, które wzajemnie się uzupełniają (por. Katechezy środowe	Mężczyznę	i niewiastą stworzył ich). Bóg tak podzielił się	2012
. Bóg tak podzielił się życiem z człowiekiem, że	mężczyzna	i kobieta, w akcie małżeńskim stają się zdolni do	2012
są najbliższymi współpracownikami Boga. W zamysle Bożym obydwoje,	mężczyzna	i kobieta, mają tę samą ludzką godność. Posiadając	2012
niezastąpieni. Najważniejszym obszarem ukazującym głęboki sens stworzenia człowieka jako	mężczyzny	i kobiety jest małżeństwo, rozumiane od samego początku jako	2012
więzi międzyludzkiej”. Wiąż małżeńska łączy dwoje ludzi,	mężczyznę	i kobietę, jako męża i żonę, stając się	2012
uczestniczą wszyscy ochrzczeni, istnieją ponadto w Kościele osoby:	mężczyźni	i kobiety, którzy przez ślubowanie rad ewangelicznych posłuszeństwa,	2013
. Pokorna miłość Boga objawiona w Chrystusie nieustannie pociąga rzesze	mężczyzn	i kobiet do dawania Mu radykalnej odpowiedzi. Nie może	2013

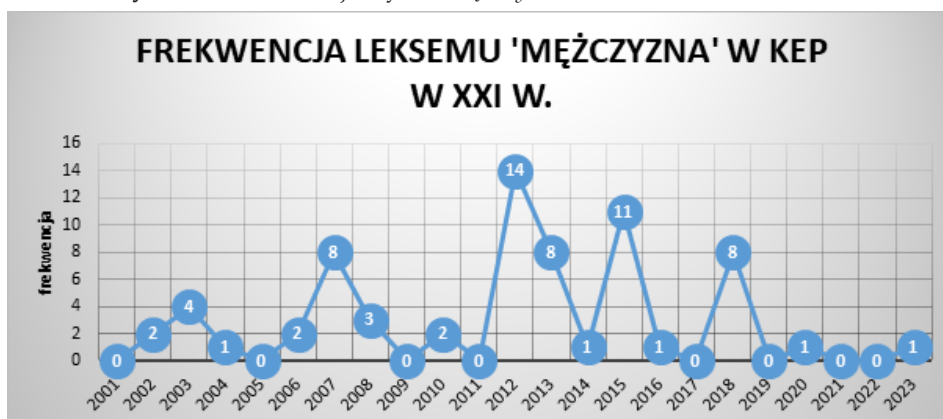
" (GS 48). To Bóg stworzył człowieka	mężczyzną	i kobietą, zaś bycie – w ciele i duszy	2013
kobietą, zaś bycie – w ciele i duszy –	mężczyzną	„dla” kobiety i kobietą „dla” mężczyzny	2013
mężczyzną „dla” kobiety i kobietą „dla”	mężczyzny	uczynił wielkim i niezastąpionym darem oraz zadaniem w życiu małżeńskim	2013
człowiek może siebie w dobrowolny sposób określać: czy jest	mężczyzną	czy kobietą, może też dowolnie wybierać własną orientację seksualną	2013
typu związków jest de facto poważnym osłabieniem małżeństwa jako wspólnoty	mężczyzny	i kobiety oraz rodziny, na małżeństwie zbudowanej. Spotykamy	2013
nieuporządkowana oraz że nie można społecznie zrównywać małżeństwa będącego wspólnotą	mężczyzny	i kobiety ze związkiem homoseksualnym. W święto Świętej Rodziny	2013
budowana na prawdzie o człowieku, który został stworzony jako	mężczyzna	i kobieta na obraz i podobieństwo Boga. Ojcowie synodalni	2014
to – zawsze i wyłącznie – relacja dwóch osób,	mężczyzny	i kobiety, którzy łączą się ze sobą w jednym	2015
zabicie swojego nienarodzonego dziecka. Prośmy także o miłosierdzie dla	mężczyzn	, którzy nie potrafili wziąć odpowiedzialności za nowe życie i	2015
historii Kościoła: na rzeszę założycieli i założycielek, świętych	mężczyzn	i kobiet, którzy wybrali Chrystusa, idąc drogą radykalizmu	2015
zawiera biblijne obrazy stanowiące podwaliny pod chrześcijańskie nauczanie o powołaniu	mężczyzny	i kobiety do bycia mężem i żoną, ojcem i	2015
ojcem i matką. Autor natchniony w Księdze Rodzaju ukazuje	mężczyznę	, który czuje się nieszczęśliwy i samotny. Kard.	2015
„wszelka istota żywa” nie stanowi odpowiedniej pomocy dla	mężczyzny	. Podczas głębokiego snu Adama, Bóg stwarza kobietę.	2015
Talmudzie twierdzi, że kobieta nie została stworzona ze stóp	mężczyzny	, by jej nie szanował, ani z jego głowy	2015
by ona nim rządziła. Została natomiast utworzona z boku	mężczyzny	i to od strony serca, aby być mu równą	2015

Tabela 4. cd.

. Gender uderza w decyzję Najwyższego o powołaniu do istnienia	mężczyzny	i kobiety jako osób równych sobie w godności i jednocześnie	2015
Warto jednak z całą stanowczością zaznaczyć, że przeciwstawianie sobie	mężczyzny	i kobiety oraz ukazywanie ich wzajemnej relacji jako dążenie do	2015
niektóre nurty feministyczne. Szczęście płynące z małżeństwa kobiety i	mężczyzny	, radość z posiadania i wychowywania dzieci w rodzinie jest	2015
siebie, lecz dla Ojczyzny. [...] Prawdziwych	mężczyzn	nam potrzeba, a nie nicponi, nie mętów społecznych	2016
. Jej sakramentalny i nierozzerwalny charakter, jako związku pomiędzy	mężczyzną	i kobietą, potwierdził zaś Jezus w dialogu z faryzeuszami	2018
. Św. Jan Paweł II o ojcostwie ludzkim „	Mężczyzna	, ukazując i przeżywając na ziemi ojcostwo samego Boga -	2018
patriotyzm to troska o rodzinę opartą na silnym fundamentie miłości	mężczyzny	i kobiety, którzy odkrywają powołanie do macierzyństwa i ojcostwa	2018
wychowania dziecka, spoczywają zarówno na kobiecie, jak i	mężczyźnie	. Z jednej strony ojciec nie może być tu wykluczany	2018
samotność i niepewność ustępują miejsca więzi i poczuciu stabilizacji.	Mężczyzna	w ten sposób odkrywa autentyczny obraz Ojca, który może	2018
(por. Ef 3,15). Zachęcamy, aby	mężczyźni	poprzez pielęgnowanie synowskiej relacji do Boga dojrzewali do roli męża	2018
jest to, że Duch Boży działa w sercu każdego	mężczyzny	i każdej kobiety poprzez uczucia i pragnienia, które wiążą	2018
sytuacja zdarza się dziś dość często, chociażby w przypadku	mężczyzn	i kobiet przekonanych wewnętrznie, że pragną podjąć wspólne życie	2018
czytaliście, że Stwórca od początku stworzył ich jako	mężczyznę	i kobietę? (Mt 19, 4).	2020
Pierwszy raz – pisze Jadwiga – zdarzyło mi się słyszeć	mężczyznę	mówiącego o rzeczach wiary i Kościoła z taką siłą i	2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie KEP

Na poniższym Wykresie 10. przedstawiam chronologiczną frekwencję słowoform *mężczyzna* w KEP.

Wykres 10. Frekwencja wyrazu *mężczyzna* w KEP w latach 2001–2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie KEP

W Tabeli 5. prezentuję zbiorczo synonimy leksykalnego *mężczyzna* i ich realizację w korpusach: KEP oraz referencyjnych KDP, NKJP, Monco.pl. Szereg synonimiczny ustaliłem wg SSyn. oraz WSJP PAN; w końcowej części Tabeli 5. zamieszczam synonimy kontekstowe z KEP, czyli wyrazy wchodzące w KEP w relacje synonimii z *mężczyzną*.

Tabela 5. Synonimia leksykalnego *mężczyzna* w KEP oraz w korpusach referencyjnych – informacje frekwencyjne

Synonimy		Korpus KEP (2001–2023)	KDP (2001–2023)	Monco.pl (2010–2023)	NKJP (1947–2010)
pan		355	4 193 212	3 733 745	1 621 783
dżentelmen		0	484	12 173	4 100
osobnik		0	647	46 645	28 047
jegomość		0	39	4320	2 750
facet		0	645	168 550	79 256
facio		0	85	1 097	933
faciu		0	0	0	0
chłop		0	2 374	66 239	44 850
gość		0	46 223	2 082 067	285 831
gościu		0	0	0	0
gostek		0	1	2 568	1 602
indywiduum		0	22	2 208	1 777
synonimy kontekstowe w KEP	ojciec	451	14 404	1 144 315	308 983

Tabela 5. cd.

pan	347	4 193 212	3 733 745	1 621 783
brat	344	3 809	614 094	180 393
papież	304	3 424	753 331	105 079
kapłan	202	1 065	158 709	36 419
biskup	133	3 253	513 491	76 098
syn	112	5 547	1 868 565	223 725
ksiądz	92	11 898	1 512 580	149 959
nauczyciel	83	80 246	1 011 303	202 983

Źródło: opracowanie własne na podstawie KEP

W Tabeli 6. prezentuję natomiast listę najczęstszych rzeczowników w KEP i na tym tle miejsce rankingowe leksemu *mężczyzna*.

Tabela 6. Lista frekwencyjna rzeczowników – TOP30 w KEP

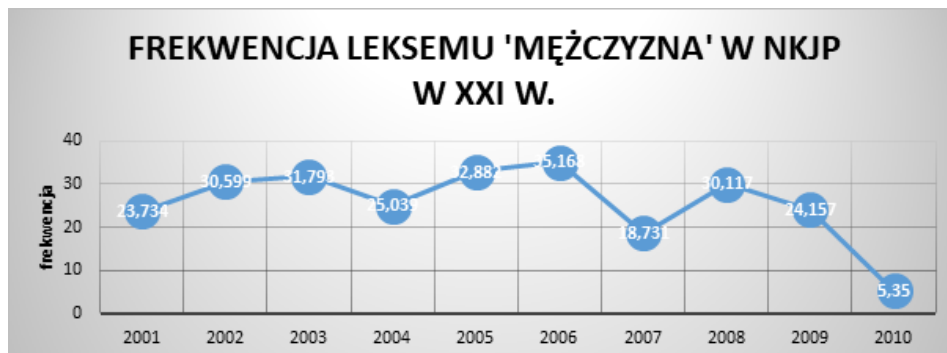
Pozycja rangowa w KEP	Leksem	Frekwencja	Uwagi (o użyciu, znaczeniu, funkcji w KEP)
1.	życie	1391	
2.	człowiek	1296	generycznie
3.	kościół	1017	
4.	miłość	732	
5.	rok	658	
6.	rodzina	603	
7.	słowo	601	
8.	świat	537	
9.	wiara	533	
10.	dzień	490	
11.	czas	456	
12.	ojciec	451	bóg
13.	serce	438	
14.	duch	357	
15.	droga	355	
16.	osoba	351	generycznie
17.	wspólnota	349	
18.	pan	347	bóg
19.	brat	344	adresatywne; kapłan
20.	modlitwa	343	

21.	dziecko	321	generycznie
22.	prawda	314	
23.	papież	304	
24.	sposób	297	
25.	praca	271	
26.	dar	260	
27.	naród	257	
28.	papież	304	
29.	sposób	297	
30.	praca	271	
...			
36.	kapłan	202	
...			
86.	biskup	133	
...			
109.	syn	112	adresatywne; syn boży
...			
145.	ksiądz	92	
...			
151.	nauczyciel	83	bóg
...			
206.	mężczyzna	67	

Źródło: opracowanie własne na podstawie KEP

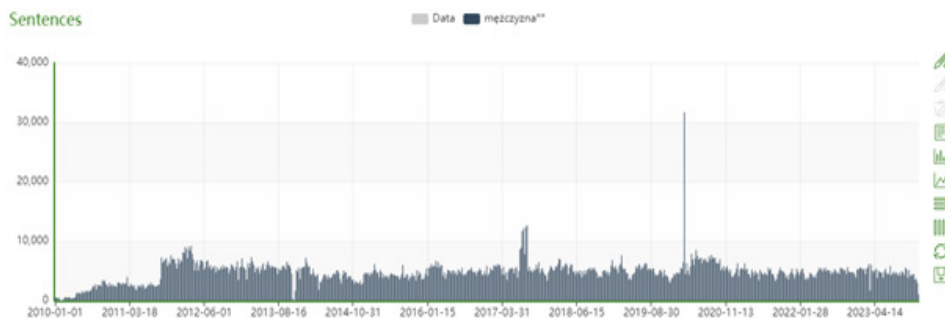
Poniżej, na wykresach od 11. do 13. przedstawiam chronologię frekwencji realizacji tekstowych leksemu *mężczyzna* w korpusach referencyjnych, dodając informacje nad każdym wykresem o liczbie realizacji badanego leksemu w zakreślonym okresie.

W NKJP w okresie 2001–2010 znaleziono 314 059 potwierdzeń użycia wyrazu *mężczyzna*; częstość względna wystąpień: 822,6 na 10 000 akapitów (czyli 82,26 na 1 000 akapitów).

Wykres 11. Frekwencja wyrazu *mężczyzna* w NKJP w latach 2001–2010

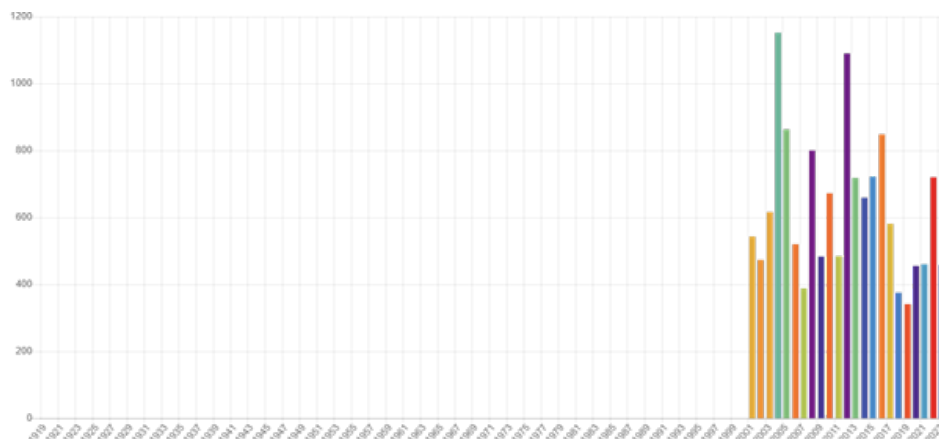
Źródło: NKJP

W Monco.pl w okresie 2010–2023 znaleziono 3 552 872 potwierdzeń użycia wyrazu *mężczyzna*; częstość względna wystąpień: 5,08 na 10 000 jednostek (czyli 0,508 na 1 000 jednostek).

Wykres 12. Frekwencja wyrazu *mężczyzna* w Monco.pl w latach 2010–2023

Źródło: Monco.pl

W KDP w okresie przedziale 2001–2023 znaleziono 14 421 potwierdzeń użycia wyrazu *mężczyzna*; częstość względna wystąpień: 0,34 na 10 000 segmentów (czyli 0,034 na 1 000 segmentów).

Wykres 13. Frekwencja wyrazu *mężczyzna* w KDP w latach 2001–2023

Źródło: KDP

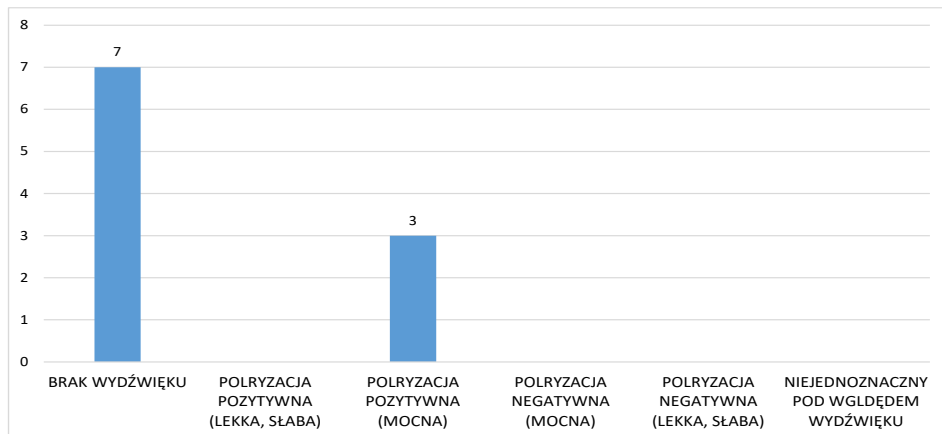
Poniżej – na wykresach od 14. do 18. – przedstawiam wyniki automatycznych analiz danych z KEP: wyrazu *mężczyzna* (jego realizacji tekstowych i tekstów, w których się wyraz ten pojawił) przeprowadzonych za pomocą wspomnianych na wstępie narzędzi do automatycznej analizy tekstów.

WYDŹWIĘK (ANALIZATOR WYDŹWIĘKU)

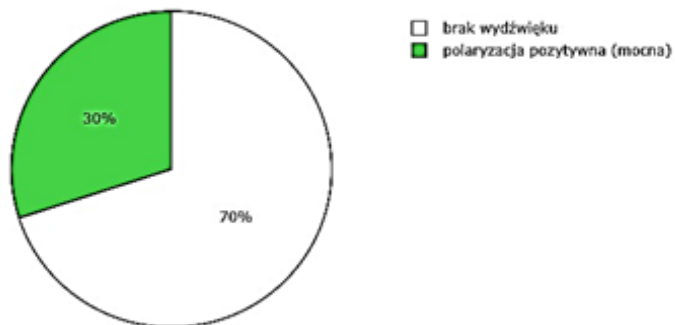
- emocje pozytywne (75 realizacji): radość, zaufanie, cieszenie się na coś oczekiwanego, użyteczność, prawda, wiedza, piękno, szczęście;
- emocje negatywne (22 realizacje): smutek, złość, strach, wstręt, zaskoczenie czymś nieprzewidywanym, nieużyteczność, krzywda, niewiedza, błąd, brzydota, nieszczęście.

SENTEMO

Wykres 14. Histogram wydźwięku emocjonalnego wyrazu *mężczyzna* w KEP

Źródło: SENTEMO

Wykres 15. Rozkład wydźwięku emocjonalnego *mężczyzna* w KEP

Źródło: SENTEMO

CAT

Wykres 16. Rozkład tematyki tekstów zawierających wyraz *mężczyzna* w KEP

Źródło: CAT

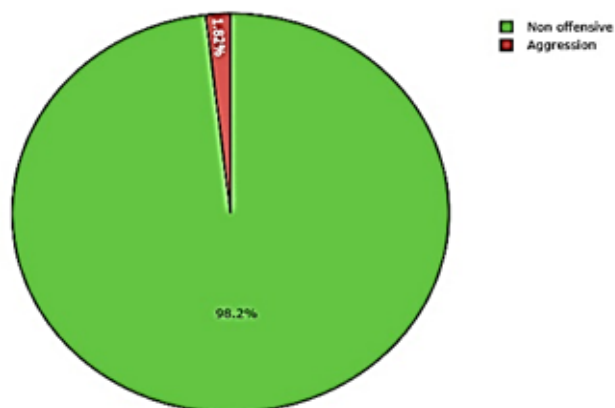
SHOREXTOPIC

Wykres 17. Rozkład tematyki tekstów zawierających wyraz *mężczyzna* w KEP

Źródło: SHOREXTOPIC

HATE SPEECH

Wykres 18. Rozkład mowy nienawiści tekstów zawierających wyraz *mężczyzna* w KEP

Źródło: HATE SPEECH

3. Podsumowanie, wnioski ogólne, końcowa dyskusja

Na podstawie powyższych danych można sformułować wnioski dotyczące użycia analizowanych tu wyrazów – KOBIEITA i MĘŻCZYŻNA (i ich synonimów) – w listach pasterskich Episkopatu Polski w XXI w. na tle występowania tych wyrazów w polskim dyskursie publicznym (ogólnospołecznym), w tym i parlamentarnym. Można zatem zbliżyć się do odpowiedzi na pytanie: jak w XXI w. Episkopat Polski postrzega KOBIEITĘ i MĘŻCZYŻNĘ, jaka jest wizja i waloryzowanie tych pojęć. I czy dwie wyjściowe tezy można uznać za – choćby częściowo – uzasadnione dowodowo.

3.1. Podsumowanie: KOBIEITA

Już pierwszy rzut oka na dane frekwencyjne pokazuje wizję KOBIEITY w listach Episkopatu Polski. Nie jest to wynik oszałamiający. Okazuje się, że leksem KOBIEITA znajduje się w KEP pod koniec drugiej setki w rankingowej. Odnalazłem tylko 71 realizacji tekstowych leksemu KOBIEITA. W kwestii synonimii (leksykalnej i kontekstowej) leksemu KOBIEITA: wyrazy bliskoznaczne w KEP są praktycznie nieobecne – wyjątki stanowią adresatywne *siostra* (znajdujące się w formule początkowej listów: „siostry i bracia”) oraz *matka* (boska).

W korpusach referencyjnych (NKJP, KDP, Monco.pl) leksem KOBIEITA ma znacznie wyższą frekwencję niż w KEP. Podobnie synonimy leksemu KOBIEITA w korpusach referencyjnych także mają wyższą frekwencję niż w KEP.

Znacznikiem wyraźniej oddającym różnicę statystyczną między KEP a korpusami referencyjnymi jest częstotliwość występowania badanych jednostek w korpusach w badanym okresie. Tu też widać wyraźnie, że korpusy referencyjne – z wyjątkiem KDP – odnotowują wyższą częstotliwość badanych wyrazów niż KEP. W KDP jest niższa częstotliwość, ale wyższa frekwencja niż w KEP, co jest dość oczywistą konsekwencją dla KDP, zważywszy na to, że w tym typie dyskursu publicznego (w dyskursie parlamentarnym w tym tyglu poglądów, postaw, filozofii itp.) pojawiają się zagadnienia dotyczące wprost całego ziemskiego kontinuum życia człowieka, a więc także funkcjonowania państwa i jego obywateli.

Natomiast na podstawie automatycznej analizy realizacji leksemu *kobieita* w KEP przeprowadzonej przy użyciu narzędzi cyfrowej lingwistyki można stwierdzić, że:

- **emocje** towarzyszące KOBIECIE w tekstach zgromadzonych w KEP są głównie neutralne i tylko w 25% pozytywne (dane z: SENTEMO i ANALIZATORA WYDŹWIĘKU);
- **hejt** wobec KOBIEET w KEP oscyluje wokół 5% i – co warto już zauważyć – jest większy niż w odniesieniu do MĘŻCZYZNY (dane z: HATE SPEECH);
- **tematyka** tekstów z KOBIEIĄ w KEP pokazuje, że KOBIEITA pojawia się w kontekstach związanych z religią i zachowaniami społecznymi w ujęciach tradycyjnych (dane z CAT);
- pojęcie wyrażane leksemem KOBIEITA jest w KEP **waloryzowane** objętnie, a nawet z pewną negatywnością (por. wątki: *nierozzerwany, negatywnie, nieplodność*), a także w kontekście religijnym (zob. watek *niepokalany*) (dane z: SHOREXTOPIC);
- **profil** KOBIEITY jest zatem związany albo z czystością religijną, albo z wypełnianiem tradycyjnej roli społecznej, zwłaszcza rozrodczej; pojawia się też negatywizm. Profilowanie jest bardzo ubogie – głównie związane z tradycyjną rolą kobiety, tj. postrzeganiem KOBIEITY jako realizatorki tylko tradycyjnie przypisywanej jej ról społecznych.

Dodać tu także należy kontekst społeczny: po 2020 r. (wyrok Trybunału Konstytucyjnego) praktycznie w KEP zanika KOBIEITA, ale wyraziście wrasta frekwencja KOBIEITY w korpusach referencyjnych.

3.2. Podsumowanie: MĘŻCZYZNA

Struktura podsumowania w tej części ma identyczną strukturę, jak powyżej. Można zatem stwierdzić, że frekwencja realizacji leksemu MĘŻCZYZNA i jego synonimów w KEP jest dużo niższa niż w korpusach referencyjnych: w KEP odnalazłem tylko 67 realizacji *mężczyzny*. Synonimy w KEP mają charakter form adresatywnych (podobnie jak wyrazu *siostra* w grupie KOBIEITA) lub odnoszących się do Boga lub kapłanów. Natomiast synonimów w korpusach

referencyjnych jest ich i więcej, i mają wyższą frekwencję niż w KEP (jeśli są odnotowane w KEP). Pozycja rankingowa MĘŻCZYŻNY w KEP jest jeszcze niższa niż KOBIEITY: MĘŻCZYŻNA na liście rangowej KEP jest nawet poza TOP 200. Częstość MĘŻCZYŻNY w KEP i korpusach referencyjnych ma podobny charakter, jak w wypadku częstości KOBIEITY.

Natomiast na podstawie automatycznej analizy realizacji leksemu *mężczyzna* w KEP przeprowadzonej przy użyciu narzędzi cyfrowej lingwistyki można stwierdzić, że:

- **emocje** towarzyszące MĘŻCZYŻNIE w tekstach zgromadzonych w KEP są zazwyczaj neutralne, ale i pozytywne (30%), czyli większe niż u KOBIEITY;
- **hejt** wobec MĘŻCZYŻN w KEP oscyluje w okolicy 2% i jest też mniejszy o ponad połowę niż w stosunku do KOBIEITY;
- **tematyka** tekstów z MĘŻCZYŻNĄ w KEP pokazuje, że mężczyźni są postrzegani jako funkcjonujący w kontekstach i rolach religijnych oraz społecznych o charakterze tradycyjnym;
- pojęcie wyrażane leksemem MĘŻCZYŻNA jest w KEP **waloryzowane** też obojętnie, ale wykryto większą liczbę wątków, przy których pojawia się MĘŻCZYŻNA, w których obrazowany jest on w kontekście negatywistycznym (tu znów podobieństwo do waloryzowania KOBIEITY) – por. wątki: *nieszczęśliwy, nieuporządkowany, związany z kobietą*, a z drugiej strony: *niezastąpiony i obdarzony*;
- **profil** MĘŻCZYŻNY kształtowany jest więc jako osoby funkcjonującej w rolach tradycyjnych społecznie (tego się od niego oczekuje), ale także – poprzez synonimy kontekstowe z KEP – pojawia się profil „zawodowy”: kapłana czy profil „metafizyczny”, związany z Bogiem. Można podsumować, że w analizowanych listach pasterskich MĘŻCZYŻNA jest waloryzowany bardziej pozytywnie niż KOBIEITA; można powiedzieć, że na skali aksjologicznej KOBIEITA jest pozycjonowana wyraźnie niżej.

Zatem: Kościół katolicki w Polsce w XXI w. ustami swoich hierarchów zgromadzonych w Episkopacie Polski tworzy swoją własną wizję KOBIEITY, MĘŻCZYŻNY w „opozycji” do/ obok/ ponad wizjami obecnymi w innych dyskursach publicznych – tak pokazała analiza listów pasterskich. Taki jest widocznie wynik „układu sił w samym Kościele”, tak „głosowania” w EP oddają „układ sił w samym Kościele” *annis Domini* 2001–2023/4.

Wykaz skrótów

KDP – *Korpus dyskursu parlamentarnego*, https://kdp.nlp.ipipan.waw.pl/query_corpus/ (dostęp: 26.03.2024)

KEP – *Korpus listów pasterskich Episkopatu Polski, XXI w.*

Monco.pl – *korpus Monco*, <http://monco.frazeo.pl/login> (dostęp: 26.03.2024).

NKJP – *Narodowy Korpus Języka Polskiego*, <http://nkjp.pl/> (dostęp: 26.03.2024).

- SPXVI – *Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. M.R. Mayenowa, F. Peplowski (t. 1–34), K. Mrowcewicz, P. Potoniec (t. 35–37), K. Wilczewska, L. Woronczakowa i in. (t. 27–37), Wrocław: Ossolineum (1966–1994), Warszawa: IBL PAN (od 1995), <https://spxvi.edu.pl/> (dostęp: 26.03.2024).
- SSyn. – *Słownik synonimów*, <https://www.synonimy.pl> (dostęp: 26.03.2024).
- WSJP – *Wielki słownik języka polskiego PAN*, <https://wsjp.pl/> (dostęp: 26.03.2024).

Źródła

- ANALIZATOR WYDŹWIĘKU – <https://ws.clarin-pl.eu/sentyment> (dostęp: 26.03.2024).
- CAT – <https://ws.clarin-pl.eu/cat> (dostęp: 26.03.2024).
- CLARIN – <https://clarin-pl.eu/> (dostęp: 26.03.2024).
- Episkopat Polski – <https://episkopat.pl/dokumenty/#1455586207642-3be64013-5c40> (dostęp: 26.03.2024).
- HATE SPEECH – <https://ws.clarin-pl.eu/hatespeech?en> (dostęp: 26.03.2024).
- Instytut Podstaw Informatyki PAN – <https://ipipan.waw.pl/> (dostęp: 26.03.2024).
- Korpusomat – <https://korpusomat.eu/> (dostęp: 26.03.2024).
- SENTEMO – <https://ws.clarin-pl.eu/sentemo> (dostęp: 26.03.2024).
- SHOREXTOPIC – <https://ws.clarin-pl.eu/shortextopic> (dostęp: 26.03.2024).

Literatura

- Bańko M., 2001, *Z pogranicza leksykografii i językoznawstwa. Studia o słowniku jednojęzycznym*, Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Bartmiński J., 2006, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Borawski S., 2005, *Podstawy idei poznawczej studiów nad dziejami używania języka. Esej o diachronii*, w: S. Borawski (red.), *Rozprawy o historii języka polskiego*, Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, s. 13–61.
- Grzegorzczak R., 2011, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa: PWN.
- Kanclerz K., Figas A., Gruza M., Kajdanowicz T., Kocon J., Puchalska D., Kazienko P., 2021, *Controversy and Conformity: from Generalized to Personalized Aggressiveness Detection*, *Proceedings of the 59th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics and the 11th International Joint Conference on Natural Language Processing (Volume 1: Long Papers)*, <https://aclanthology.org/2021.acl-long.460/> (dostęp: 26.03.2024).
- Kocoń J., Miłkowski P., Zaśko-Zielińska M., 2019, *Multi-Level Sentiment Analysis of PolEmo 2.0: Extended Corpus of Multi-Domain Consumer Reviews*, „*Proceedings of the 23rd Conference on Computational Natural Language Learning (CoNLL)*”. <https://doi.org/10.18653/v1/K19-1092>

- Ks. Adam Boniecki *do wszystkich zawiedzionych Kościołem*, 7.12.2023, <https://www.onet.pl/styl-zycia/wydawnictwo-znak/ks-adam-boniecki-do-wszystkich-zawiedzionych-kosciolem/jgms9dh,30bc1058> (dostęp: 26.03.2024).
- Lewandowska-Tomaszczyk B., 2009, *Corpus Linguistics. Computer Tools, and Applications – State of the Art*, Frankfurt am Main: Wydawnictwo Peter Lang.
- Miodunka W., 1989, *Podstawy leksykologii i leksykografii*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Ogrodniczuk M., 2018, *Polish Parliamentary Corpus*, w: D. Fišer, M. Eskevich, F. de Jong (red.), *Proceedings of the LREC 2018 Workshop ParlaCLARIN: Creating and Using Parliamentary Corpora*, Paris, s. 15–19.
- Pęzik P., 2020, *Budowa i zastosowania korpusu monitorującego MoncoPL*, „Forum Lingwistyczne”, nr 7, s. 133–150. <https://doi.org/10.31261/FL.2020.07.11>
- Piasecki M., Młynarczyk K., Kocoń J., 2017, *Recognition of genuine Polish suicide notes*, *Proceedings of the International Conference Recent Advances in Natural Language Processing, RANLP*, w: R. Mitkov, G. Angelova (red.), *Proceedings of the International Conference Recent Advances in Natural Language Processing*, Varna: Incoma Ltd. https://doi.org/10.26615/978-954-452-049-6_076
- Przepiórkowski A., Bańko M., Górski R.L., Lewandowska-Tomaszczyk B. (red.), 2012, *Narodowy Korpus Języka Polskiego*, Warszawa: PWN.
- Rutkowski M., Skowronek K., 2020, *Onomastyczna analiza dyskursu*, Kraków: Wydawnictwo AGH.
- Saputa K., Tomaszewska A., Zawadzka-Palucka N., Kieraś W., Kobyliński Ł., 2023, *Korpusomat.eu: A multilingual platform for building and analysing linguistic corpora*, w: J. Mikyška, C. de Mulatier, M. Paszynski, V.V. Krzhizhanovskaya, J.J. Dongarra, P.M.A. Sloot (red.), *Computational Science – ICCS 2023. 23rd International Conference, Prague, Czech Republic, July 3–5, 2023, Proceedings, Part II, number 14074 in Lecture Notes in Computer Science*, Cham: Springer Nature Switzerland, pp. 230–237. https://doi.org/10.1007/978-3-031-36021-3_22
- Skowronek K., 2006, *Między sacrum a profanum: studium językoznawcze listów pasterskich Konferencji Episkopatu Polski (1945–2005)*, Kraków: Wydawnictwo LEXIS.
- Skowronek K., 2007, *Obraz współczesnej kobiety w listach pasterskich Konferencji Episkopatu Polski*, w: ks. P. Bortkiewicz, S. Mikołajczak, M. Rybka (red.), *Język religijny dawniej i dziś*, t. 3, Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”, s. 172–181.
- Walkowiak T., 2017, *Language Processing Modelling Notation – Orchestration of NLP Microservices*, w: W. Zamojski, J. Mazurkiewicz, J. Sugier, T. Walkowiak, J. Kacprzyk (red.), *Advances in Dependability Engineering of Complex Systems: Proceedings of the Twelfth International Conference on Dependability and Complex Systems DepCoS-RELCOMEX*, Springer International Publishing, s. 464–473. https://doi.org/10.1007/978-3-319-59415-6_44

-
- Walkowiak T., Datko S., Maciejewski H., 2019, *Distance metrics in Open-Set Classification of Text Documents by Local Outlier Factor and Doc2Vec*, w: F. Wotawa, G. Friedrich, I. Pill, R. Koutz-Hristov, M. Ali (red.), *Advances and Trends in Artificial Intelligence. From Theory to Practice. IEA/AIE, „Lecture Notes in Computer Science”*, t. 11606, Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-22999-3_10
- Wierzbicka A., 2010, *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Zabrocki L., 1963, *Wspólnoty komunikatywne w genezie i rozwoju języka niemieckiego*, cz. I: *Prehistoria języka niemieckiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Żmigrodzki P., Bańko M., Batko-Tokarz B., Bobrowski J., Czelakowska A., Grochowski M., Przybylska R., Waniakowa J., Węgrzynek K. (red.), 2018, *Wielki słownik języka polskiego PAN. Geneza, koncepcja, zasady opracowania*, Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN. <https://doi.org/10.17651/WSJP2018>

© by the author, licensee University of Lodz – Lodz University Press, Lodz, Poland.
This article is an open access article distributed under the terms and conditions of
the Creative Commons Attribution license CC BY-NC-ND 4.0
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)
Received: 27.03.2024. Accepted: 25.06.2024.
